

DR. ANTON MAHNIČ

DVANAJST
VEČEROV

POGOVORI DOKTORJA JUNIJA
Z MLADIM PRIJATELJEM

**KAKO JE OČE KOBENCELJ
NA DUNAJ
KRAŠKI SIR NOSIL**

Založništvo Jutro

Založba Branko

PROSVETNA KNJIŽNICA

Dr. Anton Mahnič

DVANAJST VEČEROV

Pogovori doktorja Junija z mladim prijateljem

KAKO JE OČE KOBENCELJ
NA DUNAJ KRAŠKI SIR NOSIL!

Spremna beseda
Dr. Drago Klemenčič

Urednik
mag. Zvonko Perat

Oprema in prelom
ONZ Jutro

Izdala in založila
Založništvo JUTRO, Ljubljana, Črnuška cesta 3

in
Založba BRANKO, Nova Gorica UL. Gradnikove Brigade 27

Za založbi
Stane Kodrič in Branko Lušina

Naročila:

Jutro d.o.o., Črnuška c. 3, p.p. 4986, 1001 Ljubljana
ali po telefonu 061 1617230, oz. faksu 061 1617235

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

821.163.6-32

MAHNIČ, Anton

Dvanajst večerov : pogovori doktorja Junija z mladim prijateljem :
Kako je oče Kobencelj na Dunaj kraški sir nosil / Anton Mahnič ;
[spremna beseda dr. Drago Klemenčič]. - Ljubljana : Jutro :
Nova Gorica : Branko, 1999

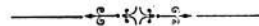
ISBN 961-6006-69-X (Jutro)

I. Mahnič, Anton: Kako je oče Kobencelj na Dunaj kraški sir nosil
104343296

DVANAJST
VEČEROV.

POGOVORI DOKTORJA JUNIJA

Z MLADIM PRIJATELJEM.

IZDAL IN ZALOŽIL

Dr. ANTON MAHNIČ,

PROFESOR BOGOSLOVJA.

V GORICI

TISKALA HILARIJANSKA TISKARNA

1887.

PREDGOVOR

Že tedaj, ko so se naslednji pogovori v « Slovinci » prvič tiskali, izražala se je z več strani želja, naj bi se v posebni knjigi na svitlo dali. Bil sem koj pripravljen tej želji vstreči, toda razne neugodne okolnosti so me takrat ovirale, da nisem mogel tega podjetja izvršiti.

Še le zdaj, malo da ne po treh letih, stopim sè svojimi « Večeri » spet pred slovensko občinstvo. Marsikdo bi znal vprašati, zakaj ravno zdaj. Na to vprašanje odgovarjati zdi se mi skoro nepotrebno. Kdor se le količkaj ogleda po našem slovstvenem polju, bo moral priznati, da se tu že več let bije boj o najviših načelih, od katerih je končno odvisen ves duševni razvoj človeštva. Le kdor hoče slep biti, more ta boj in njegovo važnost prezirati.

Moj namen torej in želja je, da s to knjigo usaj nekoliko pripomorem v pojasnjenje onih načelnih vprašanj, ki so posebno

v leposlovji odločivna. Upam, da bodo «Večeri», skupno natisnjeni, s tistim priznanjem sprejeti, kakor so bili pozdravljeni v listku Slovenčevem. Ako najde ta knjiga pri Slovencih prijazen odmev, mi bo to v spodbudo, pričeto delo nadaljevati ter počasi ustanoviti nekako slovstveno-kritično biblijoteko — resnici v obrambo.

V Gorici, v praznik Marijinega rojstva, 1887.

Dr. MAHNIČ.

Prvi večer.

== **Vvod.** Povod tem po govorom je dalo potovanje v Rim, ki je lepim umetnijam prvo svetišče na zemlji. Današnji vek se naglo in raznolično razvija. Zatorej treba omikancu vstvariti si lastno, neodvisno stališče. Skepticizem spodjeda temelj krepkemu duševnemu napredku, lenobnost v resnem mišljenji dela nas vedno nesposobniše o življenji in njegovih prikaznih prav soditi. Skepticizem je poguben, nenaraven; človek je vstvarjen, da spozna resnico. Tudi omikanemu Slovencu je treba stalnih, jasnih načel, ker naše slovstvo se je v poslednjem času zelo razvilo; a njegovi proizvodi se jako različno, celo nasprotno sodijo. Taka načela razjasniti in vtemeljiti je namen tem pogovorom. ==

Mirko. Dober večer, gospod doktor!
Junij. Bog daj. Kam pa si se napravil, Mirko?

M. Ko sem se navadil in spisal, kar mi je naloženo na jutri, rekel sem, da hočem spet za hip mesto zapustiti in si v naravi glavo zvedriti. Vidim, da se je že vse po-

mladilo. O kako lepo je tukaj. Solnce se je že nagnilo k zahodu in hladni veter pihlja sèm od morja. Krasen razgled!

J. Tudi jaz sem se že naveličal med mrtvimi knjigami tičati, gnalo me je ven iz ozkega zidovja. Saj veš, kako pravi naš pesnik . . .

M. Levstik!

Za mano ostani, o mesto!
Z veselo te dušo pustim.

J. Kako milo modro nebo imamo; in večerno solnce, glej, kako se blišči v brezmejnem valovji. O blagi naš jug, kako krasen si! Že se mi oživlja otrpnelo serce, domišljija vrača se v dušo in mi navdaja prsi z nebeškim ognjem!

M. Jaz pa se čutim toliko srečnejšega, da mi je Bog naklonil danes z Vami se sniti. Bili ste v Rimu in ni davno, kar ste se domov vrnili. Zatoraj sem sklenil Vas prositi, da mi kaj poveste o svojem potovanji, gotovo bo za me koristno kaj lepega zvedeti od Vas. Upam, da mi te prošnje ne odrečete; saj vem, da ste mladim velik prijatelj in Vas posebno veselí ž njimi občevati.

J. In kaj lepšega veselja bi iskal in čistejšega, kakor z mladimi občevati. Da, da, o ljuba mi mladina, ti cvet našega rodu, domovini zapuščeni edina nada boljše

bodočnosti; kdo bi te ne ljubil, kdo z vso ljubeznijo ne gojil? Tudi ti, ljubi Mirko, bil si mi vedno pri srci, nikdar nisem jenjal zate skrbeti. Kako majhen si bil nekdaj, a zdaj kako si vzrasel. A to me navdaja s posebno radostjo, da si z leti odložil nekdanje otročje misli in zamenjal jih s hrepenenjem po visocih vzorih, ki mladeniča blaži in žene k velikim činom. In zdaj me prosiš, da bi ti kaj povedal o Rimu?

M. Da, o Rimu. Kaj Vas je gnalo v večno mesto?

Ecquae tanta fuit Romam tibi causa videndi?

J. Libertas, libertas, dragi Mirko, odgovarjam ti z Vergilijem, ta me je gnala v Cezarjev staro mesto.

M. O pa ne tista, ktere je šel iskat v Rim Titir?

J. Ne, ne, druge sem iskal, više in blaže. Saj človek nima le telesa, kakor žival; v njem živi nevmrljivi duh, kateri se telesno ne dá omejiti. Više, blaže potrebe on ima in neko skrivno hrepenenje ga neprenehoma žene; vse kraje bi hotel ob enem preleteti in preteklost z bodočnostjo v sedanjosti zediniti, da bi vse, kar prostor in čas obsegata, združil in si duha vedno žejnega napojil z resnico. O Mirko, tam, tam, v kraljestvu večnih vzorov, kjer se resnica z lepoto druží v večno zvezo, kjer

je strta časa vse podirajočega silna moč in duha ne vežejo telesa ozke spona, tam še le upamo pravo prostost uživati. — Na tej zemlji jo moremo le od daleč nekoliko slutiti.

M. In po tej prostosti želja Vas je gnala v večno mesto: take prostosti iskali ste v Rimu?

J. Da, preljubi mi. In kam po svetu bi šel iskat njenega sledu, ako ne v Rim? kjer vsaka cesta, kjer vsaka ulica, vsak kamen spominja popotnika na starodavno slavo, kjer se ti odpira zgodovinska knjiga petindvajset stoletij, kjer se poganstvo družijo s krščanstvom, s starim vekom srednji in s srednjim novi, kakor večnost vse veke obsega in vendar vedno ista nespremenljiva ostane. Da, po pravici imenujemo Rim večno mesto. Starodavne razvaline na Palatinu, podzemeljske katakombe pred očujejo ti živo, kako minljivo je vse, kar vidimo pod solncem; a duha človeškega vzorni umotvori kažejo ti, da v tej minljivosti je vendar nekaj stalnega in nepremeljivega, to so večni zakoni resnice in lepote, ktere je človeški duh spoznal in vpodobil si v telesni obliki. Kaže nam večnost svoje skrivnostno lice, v njih se odsevajo njeni žarki, ki očarajo duha in vnamajo srce, da nehoté človek vsklikne: Tukaj je dobro biti, tu stojim na pragu večne lepote! In oproščen telesne teže vzleti na

perutih domišljije v blaženi svet idealov, da si v njih gledanji okrepčá žejnega duha. O kako lepo je vspeti se iz ozkih spon zemeljskega življenja v ono kraljestvo večne prostosti, ktero so človeškemu očesu odprli veleumi kakor Dante, Rafael, Michel Angelo in drugi. In to je, kar me je posebno mikalo v večno mesto.

M. O srečen, komur je osoda tako mila. Kakor veste, sem tudi jaz poseben prijatelj zgodovine. In prav Vam se imam zahvaliti, da ste mi vcepili že majhnemu ljubezen do te vede. Gotovo se še lahko spominjate, koliko časa sem že takrat vporabil v ta študij.

J. Da, prav priden si bil.

M. A reči moram, da že takrat mi ni nobenega naroda povestnica bolj dopadala, kakor starih Rimljanov. Nikoli nisem mogel dovolj občudovati kreposti tega naroda, ki je nekdam sè silo gospodoval celemu svetu, potem pa odloživši krvavi meč povzdignil pred svetom prapor svetih ved in umetnosti. Zatorej pa mi je bil vedno Rim zaželeno mesto in mislim, da na tem svetu bi me ne mogla doseči večja sreča, kakor da bi vsaj enkrat videl mesto večne slave, vzornih umotvorov.

J. Da, ljubi Mirko, večkrat sem sam pri sebi premišljeval: o kako uboge domovine sinovi smo mi. Kje so njeni zakladi, njeno bogastvo, kje njena mesta in gradovi? O

ta domovina, katero imenujemo svojo, okradena je vsega kinča, izpita je, oropana do golega, in ne hrani nam drugega kakor grob naših pradedov slavno padlih v boji za vero in dom. A tudi teh čini nam ginejo iz spomina čedalje bolj, ker ga ni pesnika, ki bi v nevmrljivi pesni postavil jim spomenik, ni ga kiparja, ki bi nam v marmor vpodobil naše Leonide, ne slikarja, ki bi nam naslikal ljute boje bite ob Savi in Soči; ostal nam je le sivi Triglav, priča žalostne, a vendar slavne preteklosti. Ko je Atenčanom vtonilo solnce politične svobode, imeli sa vsaj umotvorte, ki so žalostne tolažili, spominjaje jih nekdanje slave, tû so se ogledovali v zrcalu preteklosti in tako se je srce razveseljevalo, celile se rane. A med nami kaj bi našel, kar bi tožnega zvedrilo, kar bi srce vzvišalo in poblašilo? Res, da nam je ostala še lepa narava; našega Bleda nam nihče ne more odnesti, imamo Cérkniško jezero, imamo drugih naravnih čud in še se držimo bregovja sinje Adrije; a narava, bodi še tako lepa, mrtva je, in povzdigne le nekoliko srce, vtešiti ga ne more, više ono hrepeni, tje v tiste nebeške visočine, kjer si človeški duh vstvarja vzore in jih vpodoblja v telesno obleko, tje, v svetišče umetnosti. Tje je tudi mene gnalo in česar v zapuščeni domovini nisem mogel najti, šel sem iskat v vzorno Italijo — v večni Rim.

M. A, zdaj še le Vas prav razumem. Kaj ne, iskat ste šli v večno mesto umotvorov, katerih v domovini ne najdete?

J. Da bi z lastnimi očmi videl, kar sem slišal že tolikokrat hvaliti, o čemer sem po knjigah že toliko bral.

M. O srečni Vi!

J. Da bi mrtvo teorijo oživil z resničnostjo in znebil se jeklenih vezil, v ktere naše moderno šolstvo vklepa duha.

M. Po tem takem ste si gotovo stvarili lastnih trdnih nazorov o lepi umetnosti?

J. Za to sem imel lepo priložnost; kar sem še pred mislil o umetnosti, našel sem večinoma vresničeno, vendar pa sem v marsičem popravil svoje prejšnje mnenje in pridobil si, upam, da boljšega spoznanja.

M. In prav to je, kar se meni zdi najpotrebnejše vsakomu, da si sam vstvari lastno neodvisno stališče, s kterega potem sodi vedo in umetnost in vse drugo, kar človek misli in dela.

J. Prav govoriš. In to zdi se mi posebno potrebno v naših časih, ko se gmotno in duševno življenje narodno tako naglo razvija, da mu je težko slediti. Koliko novih reči so iznašli v našem veku, koliko izumili novih znanosti, kako so preustrojili narodom ustave, koliko pred nepoznanih naprav so vvedli v socialno življenje! Kdor nima tedaj trdnih načel in lastnega prepričanja, kako bo mogel vse to razsojati in

ocenjati? Ne bo li večkrat, kar je slabega, odobril, morda le zato, ker je novo? Ali ne bodo časa silni valovi ž njim igrali, kakor razburjeno morje z ladijo, ktere ne drži maček priklenjene v varni loki?

M. In res, večkrat sem se že čudil, kako morejo v našem času ljudje in sicer omikanci, tako različno soditi o življenji in sploh o vsem človeškem mišljenji in delovanji. Kaka razlika je n. pr. med pesimizmom Hartmannove šole v Berolinu in med optimizmom onih, kateri verujejo v večer neskončen napredek človeškega rodu. Onim je svet in sedanje življenje pravi pekel, iz kterega reši le smrt, ki pripelje človeka v zaželeno ničevo deželo; tem pa je isti svet, isto življenje prava nebesa, tako da jim je nespametno družih si želeti. Od kod tolika razlika?

J. To prihaja prvič od tod, ker smo v moderni filozofiji zapustili edino varno pot zdravega realizma, ki se opira na objektivno resničnost reči in smo se vrgli v naročje skepticizmu, ki samovoljno ruši vso objektivnost in nam zapira pot do spoznanja večno stalnih principov; ta skepticizem priznava absolutno dvojbo, v kateri človek vsako reč trdi ali taji, kakor se mu zdi, tako da mu ne more nihče vgovarjati ali pa prepričati ga o resnici. Drugič pa, kakor menim, prihaja ona različnost osobno od tod, ker se dandanes preveč uči-

mo, pa premalo mislimo. Kaj meniš, kako jame človek dvojiti o lastnih zmožnostih, kako pride tako daleč, da obupa nad objektivno resnico in začne subjektivno mišljenje vsakterega smatrati za pravo resnico? To se godi večinoma zato, ker ni nikdar poskusil samostojno misliti, vedno se je navzemal le tega, kar sta mu učitelj ali knjiga predstavljala: po tem mehničnem učenju izuri se le spomin, a miselna moč otrpne in zaspí, tako da se slednjič res dozdeva, kakor da bi ne mogel iz sebe spoznati najpriprostejše resnice; tako jame o vsem dvojiti in vse človeško mišljenje mu je le nekako mnenje, v kterem ni nič izvestnega. V današnjem času v vsem napredujemo, le v resnem mišljenju smo pravi lenuhi, in to je največe zlo, iz kterega izvirajo skoro vsa druga zla. Da bi le moči in poguma imeli hoditi po sicer težavnem. ali edino rešilnem poti resnega mišljenja; ta pot bi nas kmalu privedel do spoznanja večno neovrgljive resnice, katero spoznavši bi vedeli ločiti pravo od nepravega, ta bi nam razsvitljal labirint človeškega znanja in počenjanja, a zedinil bi nas tudi v prepričanji, da bi vzajemno sodili, karkoli se med nami godi. In kako ne? Ali nismo vsi ljudje in kot taki ali nima vsakteri mislečega duha, a mislečega po enih in istih očitnih zakonih? Ali je kdo med nami, ki bi tajil, da eden in eden sta dva, da to, kar je belo, ni ob. enem tudi

črno? Mislim, da ga ni, in da bi tudi bil, ga po vsi pravici lahko prištevamo norcem, s katerimi ni mogoče pametno govoriti. Ako imamo tedaj očitne in trdne aksijome, katerih nihče ne more tajiti, mislim, da na te kot na zanesljivo podlago naše mišljenje lahko opiramo in tako pridemo do spoznanja družih stavkov, katerih po tem takem ne bomo več smeli smatrati za prazne sanje, ampak za neovrgljivo resnico. A ker se ne misli, se ne pride tudi do spoznanja resnice, ali recimo bolje, do pravega prepričanja, in ker tega ni, se vsakemu svobodno dovoljuje, naj misli in modruje kakor hoče, in prav za to se tudi vsakteremu vse verjame, kar trdi; ko se pa vidi, da vsak svojo trdi, drug drugemu nasprotuje, začne se o vsem dvojiti in vsaki trditvi nemarno se smejati. Ali je po tem takem čudno, da živimo v taki zmesi različnih mnenj in protislovij?

M. Potem bi pa res po pravici vprašal, čemu ima človek razum, ako ima večno dvojiti in nikdar priti do spoznanja resnice, ali ni človek po tem takem najnesrečnija stvar na svetu?

J. In vendar je tako! Da, celó z velikim ponosom se povečuje absolutna dvojba. ta da je edino dostojna človeškemu duhu. Saj si gotovo že čital, kako se je o tem izjavil slavni Lessing.

M. Da, ako bi mu Bog v desnici ponujal vso resnico, v levici pa željo po nji,

pravi, da bi se zaletel v njegovo levico, rekoč: «Oče, daj, saj resnica je le za-té!»

J. Tako in še hujše se proslavlja danes dvojba in se postavlja celó absolutna dvojba kot temelj vsemu mišljenju in spoznanju; a ne premisli se, da s tako dvojbo ne moremo še začeti ne misliti, ne govoriti, ne družbeno živeti.

M. Da, izvrstno mi dopade, kar ste mi zdaj razjasnovali Stalnih, obče priznanih načel nam treba, ako hočemo izvestno soditi o kateri si koli reči. A da si je to v obče potrebno, menim vendar, da v nobeni reči tega bolj ne pogrešamo, kakor v leposlovji. Veste že, da sem posebno navdušen prijatelj lepemu slovstvu. Veliko romanov in novel sem že prebral, pesnikov brez števila.

J. Vem, in dosti si se tudi na pamet naučil. Kolika razlika, kaj ne, med pesniki in pisatelji?

M. Da, velika, a še večja med njihovimi ocenitelji.

J. Da, da, že vem, kaj meniš.

M. In da ne bom pohajal po tujem, kjer me dosti ne zanimlje, kaj in kako se piše in ocenjuje, dovolite, da se ozrem na domače slovstvo.

J. Le govori, prav radoveden sem, kako sodiš o njem.

M. Vsakdo mora priznati, da smo v poslednjem času Slovenci jako napredo-

vali; še le pred petdesetimi leti slovstveno rodivšim se nam pelo je že precej domačih pesnikov; spisal se je od tedaj marsikak roman in novela, leposlovni listi in politični so se jeli izdajati in se še izdajajo. A kar mi je v našem domačem slovstvu najbolj nevšečno, je ravno ona različna, večkrat kar nasprotujoča si ocena naših slovstvenih spisov, in to posebno kar se tiče proizvodov naših najspretniših pesnikov in pisateljev. Saj nam ni treba daleč nazaj segati; še le poldrugo leto je od tega, kako strašno so se naši ocenitelji bojevali in napadali, ko so nam došle poezije enega sedanjih pesnikov? Da ne govorim o prvaku med slovenskimi pesniki, o Preširnu; Vi veste bolje kakor jaz, kako so ga eni do tretjih nebes poviševali, drugi poniževali do tretjega pekla. To me je večkrat močno žalilo, da rečem razjezilo. Ta mi pravi: tak je, oni pa: ne tak, ampak nasprotno! Kdo govori resnico? Komu imam verjeti? Tedaj sem rekel sam pri sebi: Ali je res popolnoma nemogoče določiti objektivno veljavo kterejakoli pesnika ali pisatelja? So li res leposlovnim umotvorom zakoni tako nedoločni, da bi človek ne mogel razsoditi, kaj jim vstreza in kaj ne? In teh zakonov ali jih ne moremo spoznati in vporabiti na leposlovne proizvode?

J. Tudi lepemu in umetnemu so zakoni

postavljeni; a žal, da tudi mi bolehamo za isto boleznijo, kakor drugje, za boleznijo skepticizma; ta nam ne dá priti do spoznanja onih zakonov.

M. Kaj nam je torej začeti?

J. Kaj si ti začel zapazivši ono žalostno prikazen med nami?

M. Šel sem iskat knjig razpravljajočih leposlovna načela; tû, mislil sem, vsaj najdem onih naukov o lepem in umetnem; prebravši jih več, dobil bom zdravih pojmov o leposlovji; tedaj mi bo samostojno soditi o tem ali onem pesniku in ne bo mi treba tako sužno odvisnemu biti od naših kritikov, katerih ocene brati se človeku večkrat studi, temveč ker nedostojno napadajo osebo mesto stvari.

J. In si dosegel to, kar si želel?

M. Prazno upanje! Le še bolj se mi je glava zmešala, kako različno razlagajo estetična načela ti naši leposlovci in filozofi! Že Platon in Aristoteles, kako narazno gresta! Novejši pa si nasprotujejo kakor noč in dan. Vprašajočemu, kaj je lepo, kako bo odgovoril idealist Schelling in kako eden najnovejših materijalistov na Nemškem? In v tej Babiloniji, kjer govori vsakteri svoj jezik, bi mogel nevedni mladenič zajeti si jasnih pojmov?

J. Se vé da, ker je podlaga najnovejši filozofiji skepticizem, ta deli filozofe; a ker je estetika hči filozofije, ni čudo, da

si naši filozofi tudi v estetičnih naukih na sprotujejo.

M. Upal sem vsaj v šoli pridobiti si jasnih in trdnih naukov o leposlovji. In prav željno sem pričakoval, da bi kaj o tem slišal. A tudi tukaj odvezel mi je učitelj že v začetku vse upanje, rekoč, da se ne more trditi, kaj je lepo, kaj grdo in zatorej tudi ne postaviti stalnih principov v leposlovji.

J. Tudi v šoli skepticizem!

M. Torej povsod ta nesrečni skepticizem! A jaz sem prepričan, da tudi umetnost ima svoje principe, po katerih se mora soditi vsak umotvor.

J. Ima jih, kdo bi mogel kaj takega tajiti?

M. In vendar kako težko je spoznati jih.

J. Težko, zelo težko, in malokdo pride v tem do jasnih pojmov. Vendar pa mislim, da je tudi v estetiki že dosti dognanih resnic, ktere so nam postavili in vtemeljili filozofi in umetniki.

M. A kdor je svoje leposlovje le iz knjig in mrtve teorije zajemal, menim, da ne bo nikdar stal na trdnih tleh. Toda Vi, g. Junij, niste le dosti brali o lepem in gotovo še več mislili, ampak ste tudi, kar je največ, videli lepo Italijo, obiskali večno mesto, ktero je lepim umetnijam prvo svetišče na zemlji: tako ste mogli teorijo ze-

diniti z gledanjem, spopolniti z izkustvom. Gotovo ste si stvarili o lepi umetnosti lastnih načel, ktera se ne dajo omajati. Torej kako srečen bi bil jaz, ko bi mogel v obliki žive prepričevalne besede slišati od Vas, kar je iz mrtvih knjig tako težko zajeti.

J. Prav rad, ljubi Mirko, ti hočem razložiti svoje mnenje o lepi umetnosti, tem več, ker vem, da te žene blaga želja poznati resnico.

M. In kaj bi me ne gnala? Čemu bi imel razum, ako ne v spoznanje resnice? Zatorej sem pa ponosen, da se smem baviti z vedami, saj je to moj poklic.

J. Začeti hočemo s kraja; a vse, kar bom govoril, bodi priprosto in jasno; ozirati se hočem pa posebno na naše domače slovstvo.

M. In jaz hočem Vas pazljivo poslušati, kakor sem Vas vedno, ko ste mi kaj razlagali.

J. Toda glej, Mirko, solnce je že zašlo in noč nas je vhitela; imam do doma dobre pol ure.

M. O res je, glejte, že so odgnali ribiči čolne in jadrajo na lov.

J. Bog jim ga daj obilnega in srečnega.

M. A Vam, g. doktor, lahko noč!

— palica! — Koliko truda, koliko trpljenja!

M. In pa kar je pisal o konji?

J. In mački?

M. In vrabci in penici in kanarčku?

J. Vse to je prav mikavno brati, le da ne bi se človeku studilo!

M. Veste, g. doktor, kaj bi jaz rad vedel? Ali jedó naši svetožalji mesó, ker bral sem, da indijski samotarji niso vbivali živali, ne jeli njihovega mesa

J. Bog vé, ali jedó — jaz mislim, da so vsi vegetarijanci, ali vsaj bi morali biti.

J. Toda, Mirko, solnce je zašlo in zakrilo solzečo se zemljo. O da bi vendar več ne vstalo!

M. Da bi ga ne preklinjali svetožalji!

J. Tako tedaj lahko noč, Mirko. Prihodnjič hočemo preiskovati, koliko je Stritarjevo svetožalje vplivalo na pisatelje slovenske.

M. Željno Vas pričakujem.

KAZALO

Prvi večer stran 7

Vvod. Povod tem pogovorom je dalo potovanje v Rim, ki je lepim umetnijam prvo svetišče na zemlji. Današnji vek se naglo in različno razvija. Zatorej treba omikancu vstvariti si lastno, neodvisno stališče. Skepticizem spodjeda temelj krepkemu duševnemu napredku, lenobnost v resnem mišljenji dela nas vedno nesposobniše o življenji in njegovih prikaznih prav soditi. Skepticizem je poguben, nenaraven; človek je vstvarjen, da spozna resnico. Tudi omikancemu Slovencu je treba stalnih, jasnih načel, ker naše slovstvo se je v poslednjem času zelo razvilo; a njegovi proizvodi se jako različno, celo nasprotno sodijo. Taka načela razjasniti in vtemeljiti je namen tem pogovorom.

Drugi večer stran 20

Pojem o lepoti; se dá težko določiti. Lepote ne smemo pošebljati, niti obožavati. Razloček med lepim in idejo lepega. Lepota je lastnost na drugem bitji. Lepo je, kar dopade. Kako se imajo te besede razumeti? Ta definicija se zdi preozka in presubjektivna; zatorej se dopolni: lepo je, kar «v gledano» dopade; to se pojasni. Ali se smejo po tej definiciji ocenjati pesni? Veliko število takih, ki ne dopadejo.

Tretji večer stran 31

Lepota, objektivno opredeljena, je različnost v enoti. Sv. Avguštin. Razlaganje te definicije. Različnost ne zahteva materialnih delov. Različnost sposobnosti, dejanj resničnih in mogočih. Čim večja je različnost in čim trdnjša enota, tem večja je lepota. Lepota v rudninstvu, v rastlinstvu, v živalstvu, v človeku, v čistih duhovih in v Bogu.

Četrti večer stran 49

V nekterih stvareh se bolj razodeva lepota, v drugih pa dobrota. O lepoti ne morejo soditi čuti, ampak le razum. Zatorej žival ne more lepote pojeti. Vzgledi. Čuti pojmejo sicer prostornost in druge lastnosti telesnosti, lepote pa ne morejo. Razloži se, zakaj ne. Lepota je predmet spoznajočej moči. Platon. Njegove ideje. Ideja o lepem. Koliko resnice je v tem nauku. Ideje v Bogu, v stvarstvu. Ideja v umetnosti; se dandanes preveč pogreša. Sikstinska kapela. Poslednja sodba Michel-Angelova.

Peti večer stran 69

Razlika med lepoto in umetnostjo. Schiller. Lepota ni le v telesnosti. Platon. Umetnost lepoto čutno vpodablja. Nadaljno pojasnjenje tega stavka. Lepota v vidni naravi ni umetnostna. Umetnost je izključljivo človekova; to se razjasni. Umetnost je po nauku Aristotelovem posnemanje narave. Kako imamo razumeti te besede. Od narave mora umetnik posneti obliko.

Dve bistveni obliki čutne narave: prostor in čas. Po tem se deli umetnost v slovesno in obrazno. Velika važnost te razdelitve. Lessingov Laokoont. Pesnik in pripovedovalec ne smeta preveč opisovati, marveč kolikor mogoče pripovedovati in mrtvo naravo oživljati.

Šesti večer stran 84

Razloček med obraznikom in pesnikom. Kip sv. Andreja v Lateranu. Pesnik se mora izogibati sporednega obrazovanja. Ocenijo se nekatere pesni. « Večer », « Noč », « Kdo je mar ? », « Oljki », « Soči », « Povest v verzih ».

Sedmi večer stran 102

V umetnosti moramo razločiti med obliko in vsebino ali idejo; prvo mora umetnik posneti iz narave, idejo pa mora zajeti iz višega sveta. Umetnost pomeni nekaj, kar ni vsakdanje, posvetno, ampak nenavadno, nebeško. Življenje in naravna resničnost pa viša idealnost v umetnosti. Dunajska razstava. Vereščagin. Najvažniše vprašanje v vsem leposlovju: je-li čeznaravna vzornost prazna, ali ima kaj resničnosti? Ateizem. Trojni nagon v človeku; naloga umetnosti. Do višje idealnosti pelje prava filozofija in vera. Judita. Pravi umetnik ni sanjač, ampak prerok, buditelj. Naloga umetnosti po nauku Platonovem.

Osmi večer stran 120

Umetnost ni sama sebi namen. Nasprotno trditi je panteistično. Preveliko poveličanje umet-

nosti pri Schillerji. «Die Künstler». Nemški idealizem. Umetnost, kakor človek, podvržena npravstvenim zakonom. Osobnost Boga in prostost človeške volje ste najvažniši resnici, da umetnik izpolni svojo nalogo. Osoda. Umetnik mora buditi čute. Kaj so čuti? Strasti. Umetnik bodi previden, da strasti premikavno ne opisuje. Umetnik bodi trezen. Rafaelova «poezija». Ljubezen. Preširen.

Deveti večer stran 136

Dandanes je vsakega vzgojevalca sveta dolžnost pečati se z domačim slovstvom ter dobro poznati je. Požrtvovalnost naše mladine. Kako mogočno vpliva narodno slovstvo na mladino. Novejše slovstveno gibanje med Slovenci. Stritar. Njegove zasluge. Njegovi nazori. Nova izdaja Preširnovih poezij 1866. Preširen v slovenskem slovstvu. Kako se je ocenjal pred Stritarjem. Ljubezen. Spolovna ljubezen; je naravna. Sramežljivost; devištvo. Kdaj in komu je spolovna ljubezen dovoljena? Kdaj je pregrešna? Stritar o tem. Prerano ljubovanje.

Deseti večer stran 154

Preširnova ljubezen; je pregrešna. Načelno zagovarjanje njegove ljubezni po Stritarji. Preširen in Stritarjev idealizem; ta ni krščanski idealizem, ampak novejši panteistični. Spinoza, Hegel. Nepremagljivo nasprotje mej duhom in materijo. Vsodno hrepenenje po večno nedosežnem. Preširen, oslepljen tič.

Enajsti večer stran 169

Dalje o Preširnovi ljubezni. Neredno poželenje je madež v človeški naravi. Prosta volja in poželenje. Trojno poželenje. Spolno poželjivost je najteže brzdati. Kdor se jej vda, se popolnoma polasti vseh njegovih dušnih vzmožnosti. To vidimo najjasniše pri Preširnu, kterega je gnala v obup. Kako je Stritar strast pri Preširnu poveličal; taki nauki nevarno vplivajo na mladino. Zaljubljenost naših pesnikov, resnična in domišljena.

Dvanajsti večer stran 179

Svetožalje, nejasen čut; svetožalje kot filozofija. Hegel, Schopenhauer, Hartmann. Schopenhauerjeva svetoboljna filozofija se ob kratkem razloži. Neskončna svetovna volja. Svetobolje kot dušna bolezen; njegov početek v človeškem srci. Stritar in svetobolje v slovenskem slovstvu. Dokaže se iz njegovih spisov Schopenhauerjevo svetožalje. Zorin. Milosrčnost do živali.

Popravki.

Stran	3	vrsta	9	namesti:	neugodne,	beri:	neugodne.
»	4	»	7	»	ustanoviti,	beri:	vstanoviti.
»	122	»	29	»	sanften,	beri:	sanftem.
»	123	»	9	»	Schoss,	beri:	Schooss.
»	124	»	24	»	kristjan,	beri:	kristijan.

Stran 133 vrsta 17 namesti: imenitnih, velikanskih,
beri: imenitnih vati-
kanskih.

- » 136 » 8 » 1869, beri: 1866.
- » 138 » 11 in drugje namesti: maternega,
beri: materinega.
- » 139 » 16 » » namesti: mladeneč,
beri: mladenič.
- I 147 » 24 namesti: vžgal, beri: užgal.

*Manjše tisne pomote naj čitatelj sam
blagovoljno popravi.*

KAKO JE OČE KOBENCELJ NA DUNAJ KRAŠKI SIR NOSIL!

Ali še niste nič slišali o očetu Kobencelji?*

– Tam v Ovčjem gradu na dolnjem Krasu, konec vasi, kjer pelje mimo kamenit klanec na ovčjegrajske pašnike; – s tega klanca se kmalu pride na cesarsko cesto, belo in široko, kdor zna dobro hoditi, vidi že v enej uri morje, v dveh pa pride lahko v Trst; – tam tedaj konec ovčjegrajske vasi stala je nekdanj, a ne vém, ali še stoji zdaj hiša Ovčarjeva. Pri tleh je imela veliko sirarnico, kjer je stari Ovčar siril za celo vas. Pred sirarnico se je videlo vzlasti na spomlad, ko se je bližal šmarni čas, v dolgej vrsti razpostavljenih sirnih tvoril: stari Ovčar jih je snažil in popravljaj za novo sirjenje. Med vsemi tvorili pa se je po velikosti posebno ono odlikovalo, ki je slovelo kot

*Grofovska rodbina Kobenceljev, kterej je začetnik in oče bil priprosti kmet Kraševcevec, dospela je že v 16. stoletji do velike slave v Avstriji. Udje te rodbine so opravljali najvišje državne službe in bili poslanci pri prvih dvorih evropskih. Njihovo ime, ki je vzrastlo iz našega kmeta, je še znano med kraškimi ljudstvom, a to kar se še med njim dandanes pripoveduje, je le deloma več zgodovinsko, in taka je tudi naša pripoved.

itak Vam ne more nikdo vzeti tega, kar je noter, saj ste cesar!»

»Pametno govorite, oče Kobencelj,« odgovori cesar in pokliče služabnika, naj odpre skrinjico. A glej, komaj ko jo odpre, sproži se v skrinjici, in pri tej priči ubije strežnika in raznese celo skrinjico na sto in sto kosov.

»Sapa turska!« pravi oče Kobencelj. »Vrag turski! čakaj, drugo leto imaš vojsko,« togoti se cesar. Štirje turki pa zbeže pri tej priči kakor blisk, zastonj bi bilo za njimi udariti jo.

»Zdaj pa, oče Kobencelj,« pravi cesar zvečer pri večerji, »zdaj pa kar si koli izvolite, Vam prav rad dam, tudi ako hočete Vi in vsi Vaši priti iz Ovčjega grada k meni sém na Dunaj; prostora imamo dosti v hiši.«

Kobencelj pa se odreže: »Visokost, imam že vsega zadosti do smrti. Jaz ostanem še nekaj dni tukaj pri Vas, potem pa pojdem domú, ker imamo še letos orati za repo in ajdo; potem pride kmalu bendima, in veste, Visokost, da kdor ima dosti trt, ima v bendimo tudi dosti opraviti. sicer pa ostane tukaj pri vas moj sin Lipe. Lipe Kobencelj iz Ovčjega grada.«

Te zadnje besede si je cesar posebno dobro zapomnil. To se je kmalu poznalo. Lipeta so naprej in naprej spravljali, dokler niso iz Kraševca Kobencelja naredili – grofa Kobencelja, čegar ime še v dunajskem »Cobenzlu« živi!

Spremna beseda

Težko je v minuti, dveh, dostojno orisati tako veliko osebnost kakor je bil škof Mahnič. V slovenski ter hrvaški verski in kulturni zgodovini je zapustil tako globoke sledove, da zlepa ne bomo mogli ugotoviti vse dajnosežnih posledic njegovega dela.

Anton Mahnič je bil rojen 14. septembra 1850 v župniji Štanjel na Krasu. To je majhen kraj Kobdilj v neposredni bližini Štanjela. To je majhna župnija na robu goriškega Krasa. Njegov oče je bil posestnik v Kobdilju. Verjetna je globoka in iskrena materina vera in iskrena pobožnost pustila v mladem Antonu globoke sledove, saj je je pozneje zapisal: "Pobožnim in čistim staršem, v prvi vsrti materam, mora biti Cerkev hvaležna za duhovniške poklice. Zato Cerkev vabi svoje duhovnike, naj se z molitvijo, posebno pri maši, spominjajo svojih staršev. Tvoja slika, draga mati, mi ju bila vedno pred očmi, ki sem hodil po svoji duhovniški poti, polni odgovorosti."

V jeseni leta 1863 je vstopil v malo semenišče v Gorici. Že takrat je zbral okrog sebe enako misleče in se skupaj z njimi posvečal lepi umetnosti. Šošolec pri tem učenem delu mu je bil dr. Anton Gregorčič. Toda po razvrstitvi je bil vedno pred Mahničem. Tri leta za njim je bil nadškof dr. Frančišek Borja Sedej, poznejši goriški nadškof.

Leta 1871 je z odličnim uspehom končal zrelostni izpit in še istega leta vstopil v goriško bogoslovje. Po končanem študiju (tri leta) je bil posvečen v duhovnika. Naslednje leto je bil imenovan za prefekta v malem semenišču. Hkrati se je

pripravljaj na doktorat in se vpisal na teološko fakuleto na Dunaju. Prestojniki so videli njegove študijske sposobnosti in in ga imenovali za suplenta bibličnih ved. Jeseni istega leta je postal profesor, ko je na Dunaju doktoriral iz bibličnih ved.

Glasilo Slovenec je objavljaj njegovih Dvanajst večerov, s katerimi je odločilno posegel v tedanje literarno ustvarjanje. Leta 1884 je prevzel uredništvo škofjskega lista Folim Periodicum. Vsaj tretjino sleherne številke je sam napisal.

Narod, ki ne spoštuje svojih velikih mož, ni vreden, da jih ima. Zdi se, da smo Slovenci nad Mahničem zagrešili prav ta greh. V učbenikih zgodovine slovenskega slovstva je Mahnič opisan kot primer konsarvativizma in zagledanosti v staro. Ta sodba je opisana predvsem na njegovi polemiki z Gregorčičem. Toda to je bilo samo eno in zelo ozko področje njegovega dela. In še tukaj ga ocenjujejo napačno. Že slovstveni zgodovinar Izidor Cankar je pribil, da so govorice, da bi Mahnič pomenil konec za Gregorčičeve pesniško rast, čisto navadna bajke in izmišljotine.

Popolnoma pa smo spregledali vsa druga področja Mahničevega ustvarjanja, zlasti njegovo kot dvajsetletno škofovsko službo med Hrvati.

Dve veliki manifestaciji pomenita krono Mahničevega dela v Sloveniji: 1. slovenski katoliški shod in ustanovitev Leonove družbe. Katoliški shod je bil najbolj organičen zaključek njegovega osemletnega prizadevanja v Rimskem katoliku. Kongresu je sam dal smisel in cilj: "Poglavitna naloga kongresa je, da Slovencem slovesno proglasi katoliško načelo kot vodilno za javno življenje."

Kadar je Mahnič odšel iz Gorice, se zdi, kakor bi za nas umrl. Leta 1912 je v Ljubljani Aleš Ušeničnik zbral njegove najlepše članke v knjigi Več luči. Po njegovi smrti mu je uredništvo Časa posvetilo eno številko. In to je bilo vse. Zato je tudi pohvale vredno, da so mu v Štanjelu, v cerkvi, kjer je bil krščen, postavili spomenik. To še posebej zaradi dejstva, da mu spomenika niso hoteli javno postaviti.

Ko bi hoteli z enim samim stavkom označiti njegovo osebnost, bi verjetno zadeli z opredelitvijo, da je bil Mahnič

velik borec za resnico in pravico. V verske, kulturne in politične razmere na Slovenskem, ki so grozile, da bodo zasenčile pristno krščansko misel, je kakor z ostrim kiruršnim nožem zarezal s svojimi zahtevami po ločitvi duhov. Če si kristjan, moreš misliti, govoriti in delati kakor kristjan. Če tega ne delaš, nisi vreden, da bi nosil to ime. Premalo časa je na voljo, da bi naštevaj vse njegove pobude, ki se jih je lotil za dosego tega cilja. Vzgojno delo v semenišču v Gorici, pisanje in urejanje (mimogrede povedano, napisal je nad petnajst tisoč strani člankov in razprav, ki so bile tiskane, pisem in rokopisov ne štejem), katoliški shod v Ljubljani, ustanovitev Leonove družbe za študij krščanske filozofije in še in še.

In končno višek njegovega življenja: nadpastirska služba na Krku. Majhna je bila krška naškofija in odmaknjena od vseh večjih kulturnih centrov, a Mahnič je iz mesteca s komaj dvatisoč prebivalci, napravil središče, kamor so radi prihajali svetovnoznani učenjaki zasti s področja glagolice.

Vse njegovo ogromno delo pa je bilo v znamenju duhovništva. Večina njegovih ocenjevalcev je pozabila na to razsežnost. Tudi kadar je politično ali kulturno deloval je bilo v ozadju čutiti njegovo pastirsko skrb. Vsako zunanjo aktivnost je opravljal pod vidikom skrbi za duše. To je čutiti pri vrednotenju slovstva in drugih umetnosti, v politični dejavnosti, v prizadevanju za narodne pravice Slovencev in Hrvatov, v borbi za staroslovansko bogoslužje. V poslanici mirovni konferenci s katero je protestiral proti krivicam, ki so se godile Slovencem in Hrvatom pod Italijo, se je povzpjal do ogorčenosti starozaveznega preroka. Njegova smrt je v resnici mučeništvo za pravico. Enoletno pregnanstvo v Italiji je dokončno strlo njegovo zdravje. Umrl je kot popoln siromak, pod tujo streho.

Resnica je bila osnovno vodilo, načelo njegove dejavnosti. Vsako področje, kjer sruje človeška misel, je vrednotil v duhu krščanskih načel. V razkristjanjeni svet je tako ponovno prinesel Kristusa. Prav v tem more Mahnič veliko povedati tudi našemu času, ki hoče krščanstvo zapreti v zakristijo.

Mahnič je bil duhovni velikan. Kot škof je že dolgo pred Drugim vatikanskim koncilom koncilsko ravnal. Njegove razprave o potrebnosti neutralne šole, o odnosu med državo in Cerkvijo, so našle izvirno potrditev v pastoralni konstituciji o Cerkvi v sedanjem svetu, najbolj prodornem dokumentu drugega vatikanskega cerkvenega zbora.

Duhovni velikani pa pogosto ne morejo gledati na malenkosti. Zato je tudi Mahnič v svojem načinu marsikoga zadel. Toda bil je toliko moža, da je vsako napako priznal in vedno sledil poti, za katero se je po vesti odločil, da je najboljša. Simon Gregorčič ga je v eni svojih pesmi imenoval "nevihta s Krasa". Mahniča je ta oznaka zbolela. Vendar je Gregorčič v svoji pesniški intuiciji zadel pravo opredelitev. Mahnič je v resnici prišel kakor nevihta, ki z gromom in bliskom udari v zadušljivo in vsak polet zavirujoče ozračje. Čeprav nevihta povzroča škodo in se je ljudje boje, opravlja koristno delo ker očiščuje in bistri. Kadar nevihta mine, se vsi vesele čistega ozračja, na škodo pa hitro pozabijo. tak je bil Mahnič. Dal je izjemen zgled delavnosti, pobožnosti, ljubezni do resnice. Lastnosti nevihte pa seveda nihče ne posnema.

Dr. Drago Klemenčič